

DEDE KORKUT HİKÂYELERİ

Yayına Hazırlayan
Âlim Kahraman

Bilge
Kültür • Sanat

İÇİNDEKİLER

Sunuş	7
Dede Korkut Hikâyeleri	13
Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi	19
Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanma Hikâyesi.....	35
Bay Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi.....	55
Kazan Bey Oğlu Uruz'un Tutsak Olmasının Hikâyesi.....	94
Duba Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi	118
Kanlı Koca Oğlu Kanturalı Hikâyesi	130
Kazılık Koca Oğlu Yegenek Hikâyesi.....	152
Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğünün Hikâyesi.....	161
Begil Oğlu Emren'in Hikâyesi	176
Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesi.....	190
Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz Tarafından Kurtarılması	204
İç Oğuz'a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Hikâyesi.....	220

SUNUŞ

Dede Korkut Kitabı, bir başlangıç bölümü ve on iki hikâyeden meydana gelmektedir. “Oğuznâme” olarak bilinen her hikâyeye Oğuz beylerinden birinin adıyla adlandırılmıştır. Metinlerde rastlanılan “bu Oğuznâme Beyrek’in olsun” veya “bu hikâyeye Deli Dumrul’un olsun” gibi cümleler de bir çeşit adlandırmadır. Her hikâyede, o bölüme adını vermiş olan Oğuz beyi ön plandadır. Anlatım, onun başından geçen önemli bir olay veya olaylar etrafında örgülenmiştir. Bununla beraber Dede Korkut başta olmak üzere diğer Oğuz beyleri, Beylerbeyi Salur Kazan ve Oğuzlar’ın hükümdarı Bayındır Han, hikâyelerin ortak şahıs kadrosunu oluşturmaktadır. Bu durum, hikâyeler arasında bağlantılar sağlayan göndermelerle beraber düşünüldüğünde, mevcut on iki hikâyenin büyük bir destana ait parçalar olduğu fikrini güçlendirmektedir.

İlk hikâyenin kahramanı Boğaç Han’dır. Onun gücü ve yiğitliği, daha çocuk denebilecek bir yaşta, bir boğayı yumruğu ve zekâsıyla alt edince ortaya çıkar. Gösterdiği kahramanlıktan dolayı Dede Korkut ona Boğaç adını koyar. Entrikaya dayalı diğer gelişmeler bundan sonra yaşanır. Boğaç’ın babası Dirse Han, kendisine düşmanlık besleyen yardımcılarını tarafından esir alınıp kaçırlılır. Hikâyeye, yiğit oğulun babasını kurtarmasıyla son bulur.

İkinci hikâye Salur Kazan'ı merkeze alır. Salur Kazan, Oğuz beylerini de yanına alarak askerleriyle ava çıkar. Yurdu korumak üzere üç yüz asker bırakmıştır. Düşman, bu durumu fırsat bilerek yurdu basar. Üç yüz askeri şehit edip her şeyi yağmalar. Giderken Salur Kazan'ın anası ve karısıyla oğlu Uruz'u da esir olarak yanlarında götürürler. Durumdan haberdar olan Salur Kazan, anası, karısı ve oğlunu, peşine düştüğü düşmanın elinden kurtarır. Hikâyede olayların gelişmesi, insanlık hâllerinin etkili bir şekilde ortaya konulduğu güçlü bir dille anlatılır.

Bamsı Beyrek'in adını taşıyan üçüncü hikâye, Dede Korkut Kitabı'nın en uzun bölümüdür. Ayrıca Bamsı Beyrek'in hikâyesinde, yiğitlik kadar aşkın da öne çıktığı görülmektedir. Boğaç Han gibi, Beyrek de, ailesinin uzun bir süre sonra dualarla sahip olabildiği tek oğludur. Beyrek adını kendisine, gösterdiği bir kahramanlık sonrasında Dede Korkut koymuştur. Bir av sırasında Beyrek'in yolu güzeller güzeli Banı Çiçek'in çadırına uğrar. Birbirlerini görüp beğenirler. Görüşürlerken, daha önce hiç karşılaşmamış olan bu iki gencin beşik kertmesi nişanlı oldukları ortaya çıkar. Nişanı yenileyip evlilik hazırlıklarına başlarlar. Düğünlerinin devam ettiği bir sırada, gelin çadırı düşman baskınına uğrar. Baskını yapan düşman askerleri arkadaşlarını şehit ettikten sonra uykuda olan Beyrek'i esir alıp giderler. Beyrek'ten bir daha haber alınamaz. O, bir kalede on altı yıl esir hayatı yaşar. Bir gün Beyrek'e, nişanlısı Banı Çiçek'in evlendirilmek üzere olduğu haberi ulaşır. Banı Çiçek'i evlendirmek istedikleri kişi, Beyrek'in öldüğü haberini getiren bir yalancıdır. Beyrek, bir yolunu bulup kaleden kaçır. Düğün günü yurduna geri döner. Hikâyedeki asıl gelişme de bundan sonra yaşanır.

Dördüncü parça, Salur Kazan'ın, bir savaş sırasında düşmana esir verdiği oğlu Uruz'u kurtarmasını hikâye eder.

Kitabın dikkate değer bölümlerinden biri de Deli Dumrul'un hikâyesidir. Bu hikâye diğerlerinden biraz farklı bir karakter gösterir. Deli Dumrul, sahip olduğu fizikî gücü, bir boğaya veya düşmana karşı değil, bir gencin canını geri almak amacıyla Azrail'e karşı kullanmak ister. Yaşlı bir ihtiyar suretinde karşısına çıkan Azrail'e meydan okur. İşte ne olursa bundan sonra olur. Azrail göğsünün üzerine çöküp boğazını hırıldatınca Deli Dumrul'un aklı başına gelir. Ölen gencin canını geri almak bir yana, kendi canını kurtarmasının derdine düşer. Azrail'e yalvarır. Asıl emir sahibinin yüce Tanrı olduğunu öğrenince büyük bir samimiyetle ona yönelir. Canı yerine bir can bulması kaydıyla bağışlanır. Hikâye, Deli Dumrul'un kendi canı yerine anne ve babasından can istemesiyle devam eder. Beklenmedik gelişmeler yaşanır.

Kanturalı hikâyesinde hikâye kahramanı, düşman beyinin güzeller güzeli kızı Selcen Hatun'u kendine eş olarak almak isteyince kükremiş aslan, kara boğa ve kara erkek deveyle savaşmak zorunda kalır. Eğer bunları yenemezse hem kızıdan, hem de canından olacaktır. Üstelik kendisinden önce bu yolda can veren otuz iki bey oğlunun kelleleri kale burçlarında asılı durmaktadır. Bir aşk ve yiğitlik hikâyesi özelliği taşıyan bu bölümde Kanturalı bu üç canavarı da yenerek ilk görüşte kendisine âşık olan Selcen Hatun'la evlenir. Onu da yanına alıp yurduna dönmek üzere yola çıkar. Bu sırada kızın babası pişman olmuş, arkalarından askerlerini göndermiştir. Kanturalı bu sefer de askerlerle savaşmak zorunda kalır.

Kazılık Koca oğlu Yegenek hikâyesi, Düzmürd Kalesi kumandanı Direk Tekür'e esir düşen Kazılık Koca'nın, oğlu Yegenek tarafından nasıl kurtarıldığını hikâye etmektedir.

Büyük oranda gerçekçi bir anlatıma sahip diğer hikâyelerden farklı şekilde, Tepegöz hikâyesinde, tek gözlü bir dev olan Tepegöz, bir masal ögesi olarak, hikâyenin kadrosuna dâhil olur. Oğuz'u canından bezdiren bu devi öldürmeyi, çocukluğunda bir aslan tarafından büyütülmüş olan Aruz oğlu Basat başaracaktır.

Begil oğlu Emren hikâyesinde, yaşı küçük olmasına rağmen, yaralı babasının donanımını giyip onun yerine düşman karşısına çıkan Emren'in yiğitlikleri ve başarısı anlatılmaktadır. Emren, savaşın en sıkıntılı bir anında, başının daraldığı sırada Allah'a yalvarmış, duası kabul edilerek Allah tarafından kendisine kırk er kuvveti verilmiştir.

Uşun Koca oğlu Segrek hikâyesinin konusu, Segrek'in, esir olan ağabeyi Egrek'i Alınca Kalesi'nden kurtarmasıdır. Bundan sonraki bölümde ise, esir düşen Salur Kazan'ın, oğlu Uruz tarafından kurtarılması anlatılır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nin sonuncusunda ise İç ve Dış Oğuz'un birbirlerine düşmesi hikâye edilir. Çıkan anlaşmazlık sırasında, Aruz tarafından, haksız yere Beyrek'in başı kesilmiştir. Bunun üzerine iki taraf orduları savaş için karşı karşıya gelir. Salur Kazan teke tek dövüştüğü Aruz'u yenerek başını keser. Böylece isyan ortadan kalkar ve birlik tekrar sağlanır.

Dede Korkut Kitabı'nda on iki hikâyeden her birinin bir Oğuz beyine ait olduğunu söylemiştik. Bu açıdan bakarsak en baştaki başlangıç bölümünün de Dede Korkut'a ayrılmış olduğunu söyleyebiliriz. Dede Korkut, hükümdar ve beyler de dâhil olmak üzere tüm Oğuzlar'ın saygı duyduğu ulu bir kişidir. Oğuzlar, karşılaştıkları her türlü problemin çözümü için ona akıl danışır, söylediklerini de eksiksiz şekilde yerine getirirler. Dede Korkut yiğitlik gösterenlere ad koyar. O aynı zamanda büyük bir ozandır.

Oğuz beylerinin başlarından geçenleri hikâyeleştirir, sazıyla çalıp anlatır.

Dede Korkut Hikâyeleri bir şahsın eseri değildir. O, bir milletin ortak sanat dehasının verimidir. İçinde yer alan hikâyeler, büyük bir destanın yazıya geçirilmiş ve bu yolla günümüze ulaşmış parçalarıdır. Yazıya geçirilmesi XV. yüzyılın ikinci yarısında olmuştur. Dede Korkut Kitabı'nın, biri Dresden'de, diğeri Vatikan'da olmak üzere iki yazma nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalar esas alınarak, hikâyeler üzerinde, değişik bilim adamları tarafından, çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Adları saygıyla anılması gereken bu bilim adamları içinde Kilisli Rifat Bilge, Orhan Şaik Gökyay, Muharrem Ergin ve Semih Tezcan başta gelmektedir.

Dede Korkut Hikâyeleri, değişik açılardan yaklaşıldığında daha iyi fark edilen birçok üstün özellikler taşımaktadır. Mesela bu hikâyelerde dilin kullanılışı, etkileyici kurgulama ve anlatım tekniği ayrı ayrı ele alınması gereken konulardır. Her hikâye, milletimizin geçmişine ait zengin hayat sahnelerinin yansıtıldığı birer tablo gibidir. Bununla beraber hiç kuşku yok ki, en fazla dikkat etmemiz gereken yönlerinden biri Dede Korkut Hikâyeleri'nin ortaya koyduğu süzölmüş insan portresidir: Bir milleti kendisi yapan kişilik portresi... Bu kişiliğin özünde kahramanlık, erdem sahibi olma ve coşkun bir yaşama sevinci bulunmaktadır. Coşku ve aşk, insandan hayvana oradan doğaya yayılan bir öz taşıdır. Tanrı ve onun peygamberine ulaşır.

Dede Korkut Hikâyeleri için bazı bilim adamları "Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut'u öbür gözüne koysanız, yine Dede Korkut ağır basar" demişlerdir. Bu söz, Türk edebiyatının diğer eserlerini küçümsemek değil, Dede Korkut'un yüksek değerini ortaya koymak için böyle söylenmiştir.

Dr. Âlim Kahraman

KAZILIK KOCA OĞLU YEGENEK HİKÂYESİ

Kamgan oğlu Han Bayındır yerinden doğrulmuştu. Kara yerin üzerine büyük ak çadırını diktirmişti. Ala gölgeği gök yüzüne yükselmişti. Bin yerde ipek halıları döşenmişti. İç Oğuz, Dış Oğuz beyleri sohbetine toplanmıştı. Yeme, içme günü idi.

Kazılık Koca derlerdi, bir kişi vardı. Bayındır Han'ın veziri idi. Şarabın keskini başına çıkı. Kaba dizinin üzerine çöktü. Bayındır Han'dan akın diledi. Bayındır Han izin verdi:

– Nereye istersen git, dedi.

Kazılık Koca iş görmüş, işe yarar adamdı. İşe yarar adamlarını yanına topladı. Hazırlıklarını yaptı, yola düştü. Çok dağlar, dereler, tepeler geçti. Günlerden bir gün Düzmürd Kalesi'ne geldi. Karadeniz kıyısında idi. Oraya erişip kondular.

O kalenin bir tekürü vardı. Adına Arşın oğlu Direk Tekür derlerdi. O kâfirin altmış arşın boyu vardı. Altmış batman güz vururdu, çok kuvvetli yay çekerdi.

Kazılık Koca kaleye varır varmaz savaşa başladı. Bunun üzerine kalenin kâfir beyi de hemen dışarı çıktı, meydana girdi, er diledi.

Kazılık Koca onu görür görmez yel gibi yetişti, tutkal gibi yapıştı. Kâfirin ensesine bir kılıç vurdu, zerre kadar bile kestiremedi.

Sıra kâfire geldi. O altmış batman güroz ile Kazılık Koca'ya tepeden aşağıya tutup çaldı. Yalan dünya başına dar oldu, düden gibi kan fişkirdi.

Kazılık Koca'yı yakalayıp tutup kaleye koydular. Yiğitleri durmayıp kaçtılar.

Kazılık Koca tam on altı yıl hisarda tutsak oldu. Sonra Emen derlerdi, bir pehlivan kişi altı kere vardı, hisarı alıp da Kazılık Koca'yı kurtaramadı.

Meğer hânım, Kazılık Koca tutsak olduğunda bir oğlan-cığı vardı, bir yaşında idi. On beş yaşına girdi, delikanlı oldu. Babasını öldü biliyordu. Yasak etmişlerdi, tutsak olduğunu oğlandan saklardı. O oğlanın adına Yegenek derlerdi.

Günlerden bir gün Yegenek oturup beylerle sohbet ederken Kara Göne oğlu Budak'la anlaşamadı, birbirlerine söz atıştılar.

Budak:

– Burada laf atıp nidersin? Mademki er dilersin, varıp babanı kurtarsana, on altı yıldır tutsaktır, dedi.

Yegenek bu haberi işitince yüreği oynadı, kara bağı sarsıldı. Kalktı, Bayındır Han'ın huzuruna vardı, yüzünü yere koydu:

Deyiş

Ala sabah sapa yerde dikilince,

Büyük ak çadırılı!

Atlasla yapılınc,

Mavi gölgelikli!

Tavla tavla çekilince,

Şahbaz atlı!
Çağırıp yardım isteyince
Bol çavuşlu
Çalkanıp yağ döküldüğünde,
Bol nimetli!
Darda kalmış yiğidin arkası,
Yoksulun güçsüzün umudu,
Türkistan'ın direği,
Yırtıcı kuşun yavrusu,
Amut suyunun aslanı,
Karacuk'un kaplanı,
Devletli hân medet!

Bana asker ver, beni babamın tutsak olduğu kaleye gönder, dedi.

Bayındır Han buyurdu:

– Yirmi dört sancak beyi gelsin, dedi. İlk olarak, Demirkapı Derbendi'nde bey olan, kargı, mızrak ucunda er böğürden, hasma yetiştğinde kimsin diye sormayan Kıyan Selçuk oğlu Deli Dünder seninle birlikte gitsin, dedi.

Aygırgözler suyundan at yüzdüren, elli yedi kalenin anahtarını alan, Eylük Koca oğlu Dönebilmez Dülek Evren seninle birlikte gitsin, dedi.

Çift burçtan kayın oku eğlenmeyen, Yağrancı oğlu İlalmiş seninle birlikte gitsin, dedi.

Üç kez düşman görmese kan ağlayan, Togsun oğlu Rüstem seninle birlikte gitsin, dedi.

Ejderhalar ağızından adam alan Deli Evren seninle birlikte gitsin, dedi.

Yerin bir ucundan bir ucuna yetişeyim diyen, Soğan Sarı seninle birlikte gitsin, dedi.